

NENADEN PADEC DELNIC SLOVENSKEGA PROSTORSKEGA NAČRTOVANJA: BORZNI POLOM ALI TRENUTNO NIHANJE?

Andrej Pogačnik

Članek ne bo posvečen borzi, temveč jubilantu. In ob tem trenutnemu stanju prostorskega načrtovanja pri nas.

Življenje in delo prof. dr. Milana Naprudnika je tesno povezano s prvim obdobjem razcveta prostorskega planiranja v Sloveniji. Ko sem se po dveh letih magistrskega študija v Združenih državah Amerike vrnil v Ljubljano in ko sem, med drugim, opravil izpite pri Ianu McHargu, Edu Baconu in Brittonu Harrisu, sem presenečen ugotovil, da takrat nismo mnogo zaostajali za obljubljenimi deželami kapitalističnega zahoda. Škoda le, da takrat vzorne inventarizacije in analize prostora, znane iz »zelenih zvezkov« RPP-ja, niso bile nadgrajene s prostorskim planom republike. Razmah jugoslovansko-ameriškega projekta na Urbanističnem inštitutu Slovenije je široko paleto strokovnih začetkov samo še razširil. Toda slavnostni trenutek ob jubileju nas navdaja s skrbmi in tesnobo: Kje smo s prostorskim načrtovanjem v Sloveniji danes?

Zdelo se je, da smo že konec 60. let v naši deželi zaključili z diskurzom o vlogah in razmejitvah arhitekture, krajinske arhitekture, urbanizma in prostorskega načrtovanja. Le z nekajletnim zamikom za zahodno Evropo smo priznali avtonomnost stroki prostorskega načrtovanja. V, kot danes rečemo, sivih časih socializma, smo se neprikrito vzorovali po Ameriki, Švedski, Dansk. Vloga prostorskega načrtovanja ni bila sporna ne v zakonodajah iz let 1967, 1984 ne v tisti iz leta 2003.

Sedaj, ko je po pol stoletja prostorsko načrtovanje v Sloveniji vendarle pokazalo nekatere uspehe, se znova anahronistično postavljajo vprašanja o monodisciplinarnosti posegov v prostor. Z drugimi besedami, o nujni prevladi arhitektov in arhitekture, ki naj bi – edini – imeli mandat nad kulturnim urejanjem prostora. Ta »come-back« arhitekture je vzpodbujen in navdahnjen z novo, agresivno, artistično, inspirativno in inovativno arhitekturo začetka 21. stoletja. Danes se je arhitektura povsem osvobodila vseh ideologij, spon, kanonov, zapovedi in prepovedi. Zanimajo jo novi umetniški dosežki, šokantne rešitve, umetna futuristična okolja, nove tehnologije. Zato ni čudno, da se ob tem pojavljajo tudi izrazito arhitekturne vizije novih mest, krajin, regij.

Renesančnemu arhitektu Leonu Batisti Albertiju pripisujejo znamenito misel, da je mesto kot velika hiša in da je hiša mesto v malem, v objekt pomanjšano naselje. In res, tako kot so v stavbi prostori dela, sprostitev in prenočevanja, hodniki in stopnišča za komunikacije, energetske in vodne inštalacije, tako imamo v pokrajinah cone delovnih mest, rekreacije in naselij, prometnice,

energetske vode, vodno infrastrukturo. Neka analogija obstaja in tako v stavbi kot v pokrajini morajo vse sestavine delovati kot skladna celota. In vendar je enostavno prenašanje renesančne misli o arhitektu – nadgraditelju, ki je hkrati urbanist in prostorski načrtovalec, preveč lahko in škodljivo. Stvari so po 500 letih postale bolj kompleksne in znanja večja.

Arhitekti svoje poslanstvo v urejanju prostora utemeljujejo s tem, da zgradba vzpostavi nova razmerja v prostoru, da se prostorska urejenost udejanji z realno zgrajenimi stavbami, infrastrukturami in podobnim. Prostorski načrtovalci pa »obratno«, iz znanj različnih disciplin, zahtev kmetijstva, gozdarstva, turizma, vodnega gospodarstva, varstva narave in okolja določajo rabe tal, kamor se lahko umestijo določeni tipi objektov. Ali da določajo možne koridorje infrastruktur, kjer se lahko zgradi konkretna cesta, daljnovod, plinovod. Potrebna sta oba pristopa, njuno prepletanje in součinkovanje.

Najbolj sposobni in nadarjeni arhitekti zmorejo vizijo prostorske ureditve, ki nadgradi sektorske omejitve in parcialne poglede na prostor. A velika večina jih le vidi »svojo« stavbo in samo optimizira njen izgled, ekonomski izkoristek in čim boljše lokacijo. Po drugi strani tudi najbolj sposobni prostorski načrtovalci v določanju rabe tal »vidijo« bodoče zazidalne komplekse, urejena kmetijska zemljišča, turistične ansamble. In tudi med prostorskimi načrtovalci so taki, ki z enostavnim prekrivanjem geoinformacijskih slojev in poenostavljenim sledenjem sektorskim (in zakonskih) omejitvam, zapovedim in prepovedim določijo poligone rabe tal brez razmisleka o kompozicijski celoti. V vsakem poklicu je možno visoko ustvarjalno kulturno delovanje ali zgolj sledenje ozkim interesom, profitu ali administriranju.

V urejanju prostora so udeležene mnoge discipline, sektorji in planske ravni. Potrebna je skladnost z nosilnostjo okolja, nujno je sodelovanje z lokalnim družbenim okoljem. Veliki posegi v prostor so kompleksni družbeni projekti, ki poleg tehnične rešitve terjajo sodelovanje številnih družbenih akterjev, javno in zasebno partnerstvo, finančno konstrukcijo, presojo vplivov na okolje, premoženjsko-pravne rešitve. In prav iz kompleksnosti urejanja prostora, iz novih znanj, ki izhajajo iz interdisciplinarnosti in timskega dela, je izšel nov strokovni profil – prostorski načrtovalec.

V Evropi je bilo leta 1998 kar 133 študijskih programov prostorskega načrtovanja, kar priča o potrebnosti in avtonomnosti tega poklica. Sedaj je ta številka vsaj za deset visokošolskih študijev višja. Daleč največ jih naštejemo v Angliji, sledijo Francija, Nemčija, Nizozemska, močne so tudi Švedska, Norveška. Mnoge teh šol so formalno povezane z drugimi fakultetami (npr. v Italiji z arhitekturnimi, na Poljskem z ekonomskimi), ponekod pa so to samostojne fakultete ali inštituti (npr. na Nizozemskem). Slovenija je v združenju 133 šol prisotna z enim študijskim programom – z Interdisciplinarnim podiplomskim študijem prostorskega in urbanističnega načrtovanja (IPŠPUP) na FGG Univerze v Ljubljani. In čemu sedaj ti podatki, ta »skok« na področje šolstva?

Razlog je zelo tehten. Ministrstvo za okolje in prostor nas je na začetku leta 2007 »presenetilo« s predlaganim trojčkom novih prostorskih zakonov, vključno z Zakonom o arhitekturni (in inženirski) dejavnosti (ZAID). Ta postavlja pod vprašaj poklic, licenco in strokovni izpiti prostorskih načrtovalcev. Kot že omenjeno, gre trend v teh zakonih k popolni prevladi arhitekturne stroke v urejanju prostora. Ne odriva le krajinskih arhitektov, pač pa še v večji meri tudi geografe,

geodete, komunalne inženirje, »prostorske« ekonomiste, sociologe in druge. Čemu botruje ta nebrzdan liberalizem v prostoru, ni povsem jasno.

- Če je razlog za spremembe res v predolgih postopkih in neučinkovitosti prostorskega načrtovanja, je treba stvari izboljšati z več stroke in ne z manj strokovnosti.
- Če je razlog v hitrejšem pridobivanju gradbenih dovoljenj, naj usposobljeni prostorski načrtovalci dobijo več diskrecijskih pravic pri presoji ustreznosti objektov v prostoru.
- Če je razlog v večji konkurenčnosti na trgu storitev prostorskega načrtovanja, naj bo to več konkurence med strokovno usposobljenimi planerskimi zavodi in ne med »one-man band« arhitekturnimi biroji ali s.p.-ji ali med samostojnimi kulturnimi delavci.
- Če je razlog v bojazni, da se v prostorsko načrtovanje preveč razširi tehnicistična miselnost geodezije, računalništva in raznih inženirskih disciplin, naj se ravno v poklicu prostorskega načrtovalca poudari tudi kompozicijsko, estetsko in tudi sicer kulturološko razsežnost prostorskih ureditev. Oziroma, da se v strokovni izpit, ki je »filter« za arhitekte, krajinske arhitekte, geografe, geodete, komunalne inženirje, poudarjeno vključi tudi oblikovalsko-kompozicijska znanja.
- Če je razlog v preveč zapletenih postopkih prostorskega načrtovanja, naj se zlasti razplete gordijski vozle med okoljskim poročilom, CPVO-jem in tudi sicer med pristojnostmi varstva okolja, narave in urejanje prostora. V teh zapletih »ta kratko« potegne prostorsko načrtovanje, saj z okoljevarstveniki in naravovarstveniki niso možni dialog, usklajevanja, mere omilitve pri poseganju v prostor.

Upamo le, da se bo pretres, ki grozi z ukinitvijo »P« licence oz. regulacije poklica prostorskega načrtovalca vendarle polegel in bo prevladalo sodobno, evropsko in napredno razmišljanje o odgovornosti prostorskega načrtovanja. Da se skorajšnja predsedujoča država Evropske unije no bo znašla na repu držav glede naprednosti sistema prostorskega urejanja. Da nekoč najbolj napredno državo – novinko v EU ne bodo prehiteli Poljska, pribaltske države, Češka, Slovaška.

In če bo v prostorskem načrtovanju – po najslabšem scenariju – res prevladal arhitekturni in investicijski liberalizem, se lahko tolažimo, da kolesa zgodovine za dalj časa v Sloveniji ne bo mogoče obrniti nazaj. Da se bo, po morebitni krizi, prostorsko načrtovanje čez čas znova afirmiralo na vseh ravneh – na ministrstvu, v šolstvu, na zbornici za arhitekturo in prostor, v regijskih in občinskih upravah, zlasti pa v strokovni praksi. In če bo ukinjen sedanji reguliran poklic prostorskega načrtovalca, bo sedanji garnituri na ministrstvu in ZAPS-u pripadla čast, da je za nekaj časa zavrgla in skušala pokopati slovensko prostorsko načrtovanje. Tudi izkušeni borzni analitiki vedo, da padcu znova sledi vzpon. Delnice prostorskega načrtovanja nihajo, vendar se na dolgi rok vztrajno dražijo. Zato jih ob sedanjem padcu ne prodajte, temveč še naprej zaupajte vanje.

prof. dr. Andrej Pogačnik, univ. dipl. inž. arh.

FGG - Oddelek za geodezijo, Jamova 2, SI-1000 Ljubljana

E-pošta: apogacni@fgg.uni-lj.si